

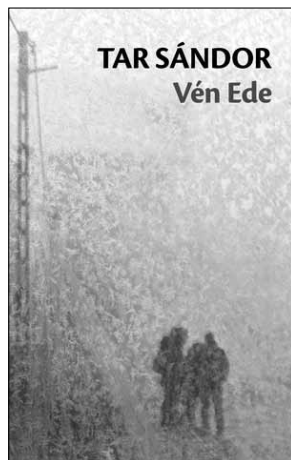
HATTYÚDAL

Tar Sándor: *Vén Ede*

„Még az a szerencse, hogy van hangom, tudok beszélni,
mert már se a szemem, se a fülem nem olyan, mint valamikor.”
(Tar Sándor: Egy régi hangra várva)

Az életében mellőzött, minden közegeben perifériára szoruló Tar Sándor iránt az utóbbi években számottevően fellendült az érdeklődés. Bár Szilágyi Márton 1994-es, *A te országot* szemlélő kritikája még amellet érvelt, hogy társtalan, zárványszerű írói pálya Tar Sándoré,¹ az azóta eltelt évek mintha inkább azt támasztanák alá, hogy a kortárs irodalom beszédmódja, kérdésselvetése rendre képes kapcsolódni Tar prózájához. Az életmű körüli mozgólódások közül kiemelendő, hogy több Tar-műből is készült színpadi adaptáció (*Szürke galamb*, *A te országot*), a Magvető zsebkönyvsorozatában újra kiadták *A mi utcánkat* és a *Szürke galambot*, 2017-ben pedig a Déri Múzeum gondozásában megjelent a pályakezdést jelentő *Tájékoztató* című szociográfia is. Nemcsak a nagyközönség és a kiadók felől detektálható azonban a fokozott érdeklődés, de a tudományos élet is egyre jobban odafigyel rá: készülőben van Deczki Sarolta monográfiája, Tar életműve pedig mind gyakrabban válik doktori értekezések témájává is. A figyelem élénkülésének folyamatába illeszthető az utolsó szövegeket, szám szerint negyvennyolc tárcát és két nyílt levelet közreadó *Vén Ede* című kötet, amely az Együtt Debrecenért Egyesület gondozásában látott napvilágot 2018 őszén.²

Amennyire örömteli a fellendülés, olyan feltűnő az is, hogy ezek a megmozdulások rendszerint egymástól elszigetelt jelenségek maradnak. A magánkiadásban megjelenő munkák terjesztése, hozzáférhetősége nem minden esetben magától értetődő (bár a most szemlélzett *Vén Ede* ez ügyben jól teljesít), az így keletkező könyvtárgyak vizuális megjelenése pedig szintén sokakban okozhat gyakorta jogos hiányérzetet. Ezzel együtt számot kell vetni azzal is, hogy a különböző kiadóknál megjelent, erősen eltérő kivitelű Tar-kötetek egy része ma már antikváriumból is beszerezhető, többek között ezért is lenne sürgető feladat egy egységes arculattal és koncepcióval rendelkező életműkiadás megindítása. De ne legyünk telhetetlenek: a most szemlélzett kötet csupán annyit vállal, hogy összegyűjtse és az olvasók elé tárja Tarnak a *vagy.hu* debreceni internetes portálon 2003 és

¹ Szilágyi Márton: De profundis... (Tar Sándor: *A te országot*), *Holmi*, 1994/1, 115–119, 115.

² A kép árnyalásához természetesen figyelembe kell venni azt is, amiről Deczki Sarolta beszél, tudniillik, hogy a debreceni (és országos) politikai klíma éppenséggel nem kedvez Tar megítélésnek. Deczki Sarolta: Je suis Vén Ede, *Élet és Irodalom*, 2019/1, 21.

Együtt Debrecenért Egyesület
Debrecen, 2018
128 oldal, 2000 Ft

2005 között megjelent publicisztikáit. Tekintve, hogy a weboldal megszűnt, s így a most közreadott szövegek jó néhány éve már online sem elérhetők, a Tar-próza kiadástörténetének fontos állomásával kell számolnunk – és ez még akkor is így van, ha a *Vén Ede* nyilvánvalóan nem az életmű csúcsa.

Tar utolsó éveiben beteges, a magánnyal, a depresszióval és az alkohollal küzdve írta ezeket a szövegeket, és rájuk is érvényes az, amit Krusovszky Dénes a 2008-ban, már posztumusz megjelent *Te következel* című válogatáskötetről írt: „Tar kései novellisztikájának mély válsága nem csak tematikus, de narrációs és grammatikai szinten is jelentkezett”.³ Ugyanis bár a tárcák és Vén Ede sokszor idézik a Tar-próza legünnepebb pillanatait, összességében mégis egyet kell értenem Vigh Levente e kötetre vonatkozó ítéletével, miszerint „az egyes szövegekben a kitűnő novellistán” gyakran felülkerekedik „a közepszerű publicista”.⁴ Az írások hol túlzott kidolgozatlanságukkal és közhelyességükkel bosszantják az olvasót, hol épp ellenkezőleg, túlírtásukkal és direkt (ön)értelmezéseikkel szabják szűkre annak mozgásterét. A tárcákra helyenként rávetülő személyes sértettség és indulat pedig szintén nem javítja azok élvezeti értékét.

Az egyes írások színvonal-ingadozása mellett ugyanakkor a kritika azt is problémának látja, hogy a kötetegésznek nincs koherens koncepciója. Vigh Levente szerint mindez már a paratextus szintjén, a betűrendes tartalomjegyzékben és a képanyagban is megmutatkozik – míg azonban a tartalomjegyzéket érintő kifogásokkal csak egyetérteni tudok, a képszöveg viszonyokat illetően Szilágyi Lenke fényképeinek szervezése mellett foglalok állást. A sivár panelházakról, a régi típusú villamos utasteréről, a vidéki hangulatot árasztó utcarészletről készült fekete-fehér felvételek ugyanis szerintem képesek párbeszédbe lépni a szövegekkel, és talán több jelentést is hordoznak annál az atmoszférateremtő funkcionál, amit a kötet szerkesztője eredetileg szánt nekik.⁵ Vigh érve, amely szerint a kedélyes tömegközlekedési jelenetet ábrázoló fénykép feszültségbe kerül a közösségi közlekedést kárhoztató szöveghelyekkel, azért nem tartható, mert ennél bonyolultabb a helyzet: a divergencia (Vén Ede skizofróniája?) már a szövegek szintjén is jelentkezik. Míg egy helyen valóban negatív értékítéletet olvashatunk, addig a kötetnyitó novella épp ellenkezőleg, az idő eltöltését biztosító olcsó szórakozásként határozza meg a városi utazgatást (5., *Falak*).

Lehet tehát amellett érvelni, hogy a kötet minden elemében szétartó logika mentén épül fel, néhol egymásnak ellentmondó, másszor önismétlő gesztusokkal, ami egyaránt betudható a választott narrációs technikának, valamint – a szerzőtől nem elvonatkoztatva – Tar utolsó évekbeli egészségi állapotának is. (Ez utóbbira jó példa lehet a *Levelet hozott a posta*, valamint a *Végkielégítés* című tárca: e két írás ugyanannak a témának a kidolgozása – Tar az alapötletre emlékezett, de azt pszichiátriai kezelése miatt elfelejtette, hogy már egyszer megírta.⁶) Kérdés az, hogy lehet-e egyáltalán koherens kötetet szerkeszteni egy olyan tárcasorozatból, amelyet a szerző nem szánt kötetbe, és amelyet internet-hozzáférés hiányában sohasem olvasott vissza életében. Porcsin Zsolt szerkesztő azt a megoldást választotta, hogy a teljes anyagot közreadja – ez a döntés azonban maga után vonja a korábban részletezett koherenciaproblémákat is. Alternatív megoldásként egy tárcaválogatás kínálkozott volna: bár ez a szerkesztet mindenképpen feszebbé tette volna, terjedelmi okokból adódóan (a teljes anyag képekkel, utószóval együtt is mindössze 128 oldal!) nehezen adott volna ki egy önálló kötetet. Így ebben az esetben minden hátulütő ellenére is érthető az a szerkesztői döntés, amely Tar utolsó szövegeinek mélypontjait és magaslatait egyaránt elénk tárja.

³ Krusovszky Dénes: Mi következik? (Tar Sándor: *Te következel*), *Műút*, 2009/12, 77–79, 78.

⁴ Vigh Levente: Gondok és gondolatjelek (Tar Sándor: *Vén Ede*), *Kortárs Online*, 2018. 11. 26. [<https://www.kortaronline.hu/aktual/irodalom-tar-ven-ed.html> – 2019. 01. 16.]

⁵ Juhász Tibor: Korlennyomatok – interjú Porcsin Zsolltal, *Irodalmi Szemle*, 2018/12. [<https://www.irodalmiszemle.sk/2018/12/korlennyomatok-interju-porcsin-zsolltal/> – 2019. 01. 17.]

⁶ Uo.

Ennyi töprengés után azonban ideje rátérnünk, milyen tárcákat is olvashatunk a kötetben. Nos, a szövegek működésére jellemző, hogy az egyes szám harmadik személyben megszólaló elbeszélő a szabad függő beszéd alkalmazásának köszönhetően közel hozza, saját narratív szólamába illeszti Vén Ede mondatait, gondolatait. Első személyű megszólalás csupán a kötet végén szereplő nyílt levelekben fedezhető fel: a *Nem vagyunk haragban* és a *Reflexió Csokonai-ügyben* című írások műfajuknál és személyességükönél fogva látszólag kilógnak a kötetből, azonban közös problémafelvetéseik mellett az is összeköti őket a tárcákkal, hogy Tar itt saját forrásairól nyilatkozik, amelyek szinte pontosan egybeesnek a főhőssé tett Vén Ede információszerzési mechanizmusaival: „Azt sem vonom kétségbe, hogy a nosztalgia mellett sokszor tévedek, és ezután sem fogom magam tévedhetetlennek hinni, a híreket buszon, utcán, piacon, kocsmákban szerzem, más forrásaim nincsenek. Mondhatnám, kommunikációs zavar” (115., *Nem vagyunk haragban*). Az ily módon egymásra vetülő szerző és hős, bizonyos megkötésekkel, persze, de Tar Sándor-alteregóként olvastatja Vén Ede figuráját, aki az élet pereméről, az időről tudomást sem véve tengeti önmagába visszatérő, körkörös mindennapjait.

A referencialitásban olykor feloldódó, máskor attól eltávolodó mindennapok helyszínei pedig ismerősek lehetnek az életmű olvasói számára: Debrecen külvárosi részei, valamint a kocma – az elbeszélő számára legalábbis – otthonos világa szervezi a történetek nagy részét, de helyet kap az ügyelet, a pszichiátria, a régi városkép helyére toluló lakópark és üzletközpont egyaránt. A „régén minden jobb volt” lakonikus üzenetén túllépve a múlt feledésbe merülése, az egymásra rakódó rétegek átlátszatlansága okozza a legfőbb morális dilemmát az elbeszélő számára. Bár minden országos és globális folyamatról megvan a véleménye, ő maga mégis a peremre vágyik, mert ott van otthon, és folyton retteg e helyek elvesztésétől, így a távolsági buszpályaudvar évtizedek óta megszokott képének eltűnésétől is: „[a] távolsági buszok végállomásánál azért jó sündörögni, mert az még egy kicsit Debrecen, míg a város vezetése el nem takarítja azt is (el fogja), ott még lehet olcsón enni-inni” (9., *Utak a jövőbe*). A megfizethető, belakható helyek vonzzák tehát Vén Edét, aki minden napját egyformán tölti: reggel menedzsmenttablettás (rumos) kávéért kér kedvenc kocsmaiban, a beszédes nevű Potyában, hogy aztán a nap további részét valahogy kihúzza az ivóban, a külvárosban kószálva, vagy éppen „enyhén megbillent szoba-konyhás” (17., *Ne hagyd elveszni*) lakásában. Bár az időből szánt szándékkal kizökkent („mikor betöltötte a hatvanat, úgy döntött, számára megállt az idő”, 49., *Új lap a nap alatt*), és csak akkor nézi meg a naptárt, amikor számít a pszichiáter ez irányú kérdéseire (33., *Fények, hangulatok*), a terek iránt mégis különös fogékonyságot mutat. Az ingyenes újságokból és kocsmái pletykákból szerzett információk közül különösen a szűkebb pátriáját érintő városrendezési tervek kavargják fel, a minden szempontból izgalmas gondolatmenet azonban sajnos néhol belefut a különféle összeesküvés-elméletek taglalásába. Így például itt is: „megszűnik a piac, átépítik az egész mindenséget valami izraeli befektetők. [...] már megint ők? Lassan az egész város az övék lesz!” (62., *A város gyomra*). Másutt azonban szerencsére a Tar-próza jellegzetes, keserű humora mutatkozik meg, vad képzelgések helyett valódi társadalmi problémákra (választási csalásokra, hirtelen meggazdagodásokra, őrült politikai víziókra) irányítva a figyelmet – ezek a kötet emlékezetesebb pillanatai.

Emeljük most ki a poétikailag és társadalmi mondanivalójukat tekintve ma is időszerű darabok közül a *Meghalt egy munkás*, a *Város lett* és a *Feltámadás* című tárcákat, véleményem szerint ugyanis a bennük foglaltak a kötet működését és tematikáját is meghatározzák. A *Meghalt egy munkás* az illegálisan, veszélyes munkakörnyezetben dolgozókkal vállalt szolidaritás krónikája: hiába a szándék, Vén Ede nem róhatja le kegyeletét az elhunyt munkás emlékére. A *Város lett* kocsmái beszélgetései a szerző szülőhelyeként ismert Hajdúsámson várossá avatásának visszasságairól tudósítanak, a lerombolt szülőház ürügyén pedig itt is, mint a kötetben oly sokszor, a(z emlékezet)hiány problémaköre fogalma-

zódik meg. A *Feltámadás* jellegzetesen Tar Sándor-i zárlatában pedig az étellel kapcsolatos legkeserűbb bizonyosság artikulálódik: „Továbbra is Lövőt környékezte, látszott rajta, hogy vívódik, valamit mondana, de nem tudja, hogyan, végül nekifogott, ő csak azt szeretné tudni, érdeklődte Lövőtől, hogy ez a feltámadás kötelező lesz? Mert ő ezt az életet még egyszer nem kívánja, inkább rohadjon meg a földben örökre” (106.). Mindez azért lehet szimptomatikus, mert a periféria, a keserédes nosztalgia és a halál képzetköre az a három hívószó, amely a kötetet és talán az egész Tar-életművet leginkább meghatározza.

Végezetül feltehető a kérdés: mit jelentenek számunkra ma a közel másfél évtizede, online megjelent tárcák? Nos, egyfelől látni kell azt, hogy a Tar-próza újrafelfedezése, a kortárs művészetek szegénységdiskurzusának fellendülése nem függetleníthető azoktól a társadalmi, mentális és szociokulturális tényezőktől, amelyek a mai napig meghatározzák hazánk és a kelet-közép-európai térség mindennapjait. A történetek tehát – minden esztétikai gyengeségükkel együtt – radikális, társadalomkritikai felhanggal bírnak. Ahogy a *Vasárnapi Hírek* recenzense megjegyzi: „ez nemcsak a lecsúszottak világa, hanem a miénk, főleg, ha társadalomnak hazudjuk ezt a 93 ezer négyzetkilométert belakó emberhalmazt. Szegénységi bizonyítvány össznépszerűségi szinten, nyersen-tömören, néha »kócosan« elbeszélve, alulnézetből, lokális problémákon át, felülemelkedve az országosig – az általános emberiig”.⁷ Másfelől pedig, túllépve azon, hogy a Tar-prózáat valamiféle társadalmi visszhangként, kortörténeti dokumentumként olvassuk, a kortárs irodalom fejleményei is arra sarkallnak, hogy érdeklődéssel vegyük kezünkbe egy remek novellista hibáktól korántsem mentes kötetét, szembesítsük a szövegeket egymással, állítsuk párbeszédbe más szerzők, például Borbély Szilárd, Háy János vagy GreCsó Krisztián hasonló tárgyú írásaival. Ha a magánkiadás ellenére – örömteli módon – a kötet elérhető a legnagyobb könyvtárházak kínálatában, akkor joggal bízhatunk abban, hogy gyengeségei ellenére a Tar iránti olvasói érdeklődés fellendülésének egyik állomása is lehet.

⁷ (Horner): Életalsó, végállomás, *Vasárnapi Hírek*, 2018/47, 20.

PRINT

ELŐFIZETÉSI AKCIÓ – TAVALYI ÁRAKON

A Jelenkor folyóirat 2019-ben is az előző évi áron fizethető elő.
A lap így félévre (6 lapszám) **5940**, egy teljes évre (11 lapszám)
10 890 forintba kerül.

WEB

JELENKOR.PDF

HAVI 500 FORINT AZ IRODALOMÉRT

A Jelenkor folyóirat PDF-formátumban is megvásárolható, lapszámonként mindössze 500 forintért.
Sőt, aki egy teljes évre előfizet, 5000 forintért hozzájut a folyóirat egész évfolyamához.